TOOME HELBED

Friedebert Tuglaselt on ilmunud:

Hingemaa. Jutustus. 1906.
Kahekesi. Novellid. 1908.
Valitud leheküljed I. Novellitõlked. 1912.
Liivakell. Novellid ja laastud. 1913.
Õhtu taevas. Novellid. 1913.
[redacted]
Juhan Liiv. Monograafia. 1914.
Kaks juttu: Hingemaa, Hunt. 1914.
Felix Ormusson. Romaan. 1915.
Saatus. Novellid. 1917.
Teekond Hispaania. Reisikirjeldus. 1918.
Arthur Valdes. Kriitiline essee. 1918.
[redacted]
A. H. Tammsaare. Kriitiline essee. 1919.
Mait Metsanurk. Kriitiline essee. 1919.
[redacted]
Valitud leheküljed II. Tõlked. 1919.
[redacted]
Liivakell I. Novellid ja katked. 1919.
Liivakell II. Novellid ja laastud. 1920.
Jumala saar. Legend. 1920.

FRIEDEBERT TUGLAS

TOOME HELBED

NOVELL KOGUST
„ÕHTU TAEVAS“

NOOR-EESTI KIRJASTUS TARTUS 1920

K. Mattiesen'i trükk, Tartus.

Päiksepaiste värisevad lapid langesid kollasele liivale. Toome helbed pudenesid tasa oksilt, kadumise murest õrnad ja puhtad kui liuglevad lumililled. Uniselt õõtsudes tukkusid puude helerohelised ladvad kevadhommiku soojuses ja valguses.

Tuhanded rohekad varjud värisesid liival, ja Leeni silmad käisid nagu unenäos nende tantsu järele. Esimesed õilmed varisesid ja katsid pärjana tüdruku valkjas-ruuget pääd.

Juuksed hargusid ikka enam ja enam. Nende libedad salgud vajusid üle kõrvade, ja üksikud kiud värisesid kui kulla niidid silmade ees. Kitsas pale uduste silmadega õhetas selle siidise võrgu all.

Ta oli omad nukud mustavale mullale magama pannud — kolmekesi kõrvu. Ja nüüd oli

ta ise väsinud. Või ei pea siis muretsev ema väsinud olema! Ah, need lapsed on ju nii vallatud, nii sõnakuulmatud! Ei nemad oska ema armu hinnata, ta uneta hoolt omaks võtta. Mure on ema südame all, valu ta vaates. Tantsides tuleb ta nende poole, sammet on ta peopesades. Ja või ei ole siis tema nendega vaeva näinud! Kõndima ja kõnelema oli ta neid õpetanud. Aga sammu ei astunud nad ilma temata, ja nende lapselikke soove pidi ta nende sinistest silmist lugema. Ja need lõpmatud laulud, mis ta neile kätki kohal oli laulnud — lilledest, inglitest ja taevast! Tulevast elu laulis ta neile: suuriks pidid nad kasvama, kolmeks kullajuukseliseks kuningatütreks. Nõiutud metsas nad elavad, nõiutud lossis nad magavad — saja-aastalist und. Ja kuningapojad eksivad metsas ning otsivad õitsevat sõnajalga, et leiaks lossi juure teed.

Kõik armastus ja hellus ning lapsepõlve muinasjutud, kõik liitusid ühte hällilauluks. Ja nii olid need laulud kui madala haaviku salapärane kohin, kui taevas idas alles koitma lööb.

Valus kiskus ta süda kokku, kui nukkusid nutmas nägi. Seda võis ainult tema näha — armastav ema. Siis laulis ta kolmest kuningatütrest nõiutud lossis. Ja ta süda naeris nende naerule kaasa ja hõiskas nende hõiskamistega. Sellest võis ainult tema aru saada — armastav ema. Siis laulis ta kolmest kuningapojast, kes nõiutud laanes eksivad.

Aga nüüd oli ta nii väsinud ja rauge. Õhk oli raske ja lämmatav. Mõtted käisid pääs kui hallid udupilved, alguseta, lõputa. Ja veel enam kui iialgi ennem oli ta süda laste pärast mures: need olid viimasel ajal nii tuimad, nii elutud. Oleks tahtnud, et nad ometi kord kõigile nähtavalt naeratanud oleks, kord käed talle hõisates vastu sirutanud, et nad muinasjuttu oleks imestanud ja uinudes sinised silmad kord kinni pigistanud. Kuid ei, — kurdiks ja tummaks pidid nad eluajaks jääma! Ei tulnud enam ema suust laulusõna, ei olnud usku jutustada eksivaist kuningapoegest.

Mustale mullale pani ta nad puhkama. Las nad magavad! Las nad näevad und — ilusat ja laulvat nagu kevadine maailm! Las nad näevad und nende ema armastusest, murest ja igavusest! Ja kui nad ka kurdid ja tummad on, siis on unenäo maailm neile lahti. Sest kõik noored ja ilusad asjad näevad und ning laulavad ja naeravad unes.

Ta istus, käed sülle langenud, ja vaatas üles, kus läbi toome lehestiku taeva sina helendas. Ja juba tärkasid ta pääs mõtted, palju suuremad ja palju kaugemad, kui ta lapsed ja nende unenäod.

Kõrge ja suur on taevas ning maailm! Maa on pehme ja roheline, aga taevas sügav, helesinine. Tahaks ainult istuda selle taeva all ja unistada, tume lein südame all, lein kõige ilusa ning vaikse pärast; ja õnnetundmus rinnas, rõõm elamisest ning sinise taeva sügavusest.

Ta ohkas väsinult.

Silmi pilukile pigistades vahtis ta värisevate lehtede poole. Sääl nad liikusid, sääl nad kiikusid. Ja üks käis üles ja alla kui roheline liblika tiib. Ja ta ootas juba: nüüd ta murdub, nüüd ta variseb — rohi-roheline liblika tiib!

Ta tõmbas noore rinna sügavalt õhku täis, viskas pää selga ja jäi poolseliti kätele toetades istuma. Hallitanud puude tüved jooksid silme ees ringi, haralised ja kõverad, täis pragusid nagu kinnikasvanud haavu, noorepõlve eluvõitluse arme. Silmadele avanes salajam looduse hinge nurk: pundar kägarasse kasvanud oksi, elavaid ja kuivanuid, lopsakaid ja loogelisi nagu sõlmes usse, muhulisi nagu vererohkuse paisepõdemises. Ja sääl nende pääl lehtede ja õite telk, valge ja roheline, elav omas südame tuksumises, lämmatavas soojuses võrsuv ja janunev. Ja sääl niiskes hämaruses takjaste, nõgeste ja metsvabarnate rägastik, laileht, hiirehernes, verihein — kõik, mis roomab, mis vingerdab, maad mööda terava ninaga teed katsub ning puutüvesid mööda taeva poole keerleb, õhu ja valguse järele hingeldades. Ja kõige selle taga alt otsast söetatud jämedad aia postid ja nende ristpuud ning läbi hämbliku võrkude kitsad lapid taevast, põldu ning mustavat metsa.

Vabarnapõõsas laulis väikene lind lõpmatut laulu ning iga takjalehe all saagis rohutirts. Aga muidu poleks nagu kogu taeva all elamist olnud. Talu aia taga oli vait. Ainult kusagil kaugel

tilises mäletseva lamba kaelas kellukene, vaikselt ja ühetooniliselt, nagu oleks temagi ainult osakene sest pühapäeva hommikupooliku looduse südame tuksumisest.

Leeni pigistas silmad kinni. Oli nii imelik väsimus, nii imelik rõõmu ja kurbuse tundmus, kogu ihus unistav raugus. Ei kuulnud ega näinud enam midagi. Ainult läbi silmalaugude virvendas kollane kuma ja kaugel tilises kellukene.

Ja korraga — nagu läbi une kuulis ta seda — inimeste naer, sosin ning rohu kahin jalgede all. Väsinult virgusid pääs mõtted. Häältest tundis ta tulijad, ei olnud viitsimist nende pärast pääd pöörda ja taha vaadata. See oli õde Marie ja see — sulane Kusta.

Ah, miks peaks Marie ometi nii torkavalt ja teravalt naerma! Nagu nuga lõikas see Leeni väsinud kõrvadesse. Ei, ka siin ei pidanud ta rahu saama, et oma mõtete ja nukkudega üksi olla. Ikka nad tulevad, räägivad ning naeravad.

Kuivanud oksad ragisesid jalge all ja põõsad kahisesid. Nüüd olid nad juba toomedest mööda. Jällegi sosin ja jällegi Marie naer, lämbuv ja tantsiv. edev ning salapärane.

Leeni nägi ta punast undrukut oksade vahel vilkuvat, kirjut ja edevat nagu ta kandja. Nüüd olid nad vist juba maha istunud, sest oksad ei kahisenud enam. Ainult sosin ja naer, naer ja sosin . . .

Leeni sirutas väsinult. Aah! Rind oli kaua-

sest istumisest valus. Ta hingas sügavalt mesist õhku. See oli täis mustasõstra koore ning toome õite lõhna. Ta tõusis üles, ja tuhanded kollased ja rohelised liiva ja puukoore lapid tantsisid ta silmade ees, vormitud ning värsked.

Üle võsa paistis aed, täis vanu sammaldunud õunapuid; ja sääl eemal punased mesipuud, murumättad otsadel; ja sääl pihlapuu rägastik, humalatest põimitud; ning kõige selle taga kõrgel taevas kaevuling nagu hiiglase ülestõstetud käsivars.

Ja siis nägi Leeni Kustat ja Mariet. Nad istusid seljaga vastu aeda toetades külili langenud tühjal mesipuul. Marie oli käed Kusta juustesse löönud, sasis ja silitas neid, rinnaga vastu poisi õlga toetades, täis luksuvat naeru ning ülevoolavat rõõmu.

Kustal oli suur võileiva käär käes. Ta sõi seda laia suuga, naeris suutäite vahel ja hoidis teise käega Marie ümber kinni.

Sääl nad istusid, ja Leeni vaatas nende pääle.

Korraga oli ta väsimus ja uni kadunud. Ta oli äritatud nagu nemadki. Ta tundis, et siin midagi saladuslikku, midagi keelatut oli.

Ah, miks süda ometi nii peksis, kui ta põõsaste all kumaras nende poole roomas! Nagu vasarad tagusid rinnas.

Nüüd oli ta juba nende selja taga.

Aga, tõtt öelda, mis puutus see kõik temasse? Las nad istuvad, las nad naeravad. Tema män-

gis oma nukkudega ja läheb tagasi mängima. Ehk ta tuleb rahulikult põõsast välja ja läheb neist mööda, nagu poleks midagi olnud. Ja mis on siis üleüldse olnud? Ainult poiss ja tüdruk istusid mesipuul ja naersid!

Aga kuidas süda ometi peksis! Ta seisis hinge pidades õitsevate oksade vahel, värisevad huuled avatud.

Kusta lõpetas söömise. Ja siis võttis ta korraga oma võimsate kätega tüdruku ümber kinni, ning päid selga visates sulasid nende huuled kirglikus suudluses, milles nende lihaksed kui võitluses pingule tõmbusid ning käed värinal koomale kiskusid.

Aa!

Leeni vaatas pärani silmil. Ahaa! Nüüd sai ta aru, nüüd mõistis ta kõik. Ta põlved värisesid, ta pää käis ümber. Ta esimene mõte oli: kõigest väest jooksma pista, sellest eemale põgeneda, mida ta nii kartis . . . mis nii lõpmatu inetu . . . ah, ei, ei, mis oli nii keelatud, nii saladuslik!

Aga järgmisel silmapilgul täitis teda ainult lõpmatu uudishimu. Seljaga vastu toome toetades ja kätega hõõguvat palet peites, nii tardus ta, täis hirmu ning häbi.

Värisevate sõrmede vahelt nägi ta nende kokkusulanud päid ja Marie lainetavat juuste kuhja, milles otsekui ussid oleksid keerlenud. Ta nägi, kuis õe pää alla vajus ja Kusta kaela ümber visatud kätele rippuma jäi. Nad naersid sõna-

lausumata, naersid iga liikme ja iga lihaksega. Ja siis kostis Marie lämbuv sosin:

„Aga selle Maali pääle ei tohi sa enam vaadata! Ei tohi!"

„Ei . . . ma ei vaata . . ."

„Nii nagu tahaks sa teda ära süüa, nagu oleks ta sulle kes teab mis! Ta pole sulle midagi, mitte kui midagi!"

„Ei midagi . . . ei midagi . . ."

Nende rinnad vajusid kokku. Poiși pää kaldus tüdruku hõõguvale palgele. Ja jällegi sosin:

„Ei ole ta noor, ei ole ta ilus, ja vaene on ta nagu kirikurott! Mis on sul asja temaga ja temal sinuga? Ja vaadata ei tohi sa enam tema pääle, nagu oleks ta sulle kes teab mis!"

„Ei midagi . . . ei mitte midagi . . ."

Üks väike lind laulis vabarna oksal lõpmatut laulu ja õhk oli lämmatav-magus kui mesi. Leeni kuldsetele juustele varisesid valged toome õilmed ja ta väike pääkene käis ümber värvidest, lillelõhnust ning hõõguvast sosinast.

Ah, kui hää oleks kõigest sellest eemal olla, kaugel, kaugel!

Uimaselt läks ta läbi toome võsa, tasakesi ja väsinult. Ta unustas omad nukud magama, ja need jäid nüüd päikese kätte. Sest varjud taganesid nende päält — ja neil pidi soe tulema, nii et üle roosade palete higipisarad alla veerevad. Ja päike põletab nende näokesed ruskeiks, nii et

nad kui Moabi lapsed või Mooramaa mehed näivad. Nii nagu oleks nad nädalate kaupa lõikusepõllul olnud ja tükitöös särgiväel selga murdnud. Või nagu oleks nad palgega palul maganud, ning nüüd ei aita muu, kui maahõbeda kaapimine.

Ta unustas omad lapsukesed. Las nad näevad und, et nende ema väsinud on, nutta ja kaebada tahaks ja ei tea, mis tegema peaks! Las nad näevad und, kuis ta väikene süda häbi ja valu pärast rinnus rabeleb!

Leeni läks aiast välja, läks läbi õue ja siis nurmedele. Põllupeenar käis talirukki ja ristikheina välja vahel. Kõrgel pää kohal sinetas lõpmatu taevas nagu meri. Ja selle taeva all võrsuvate väljade keskel käis väikene tüdruk, õnnetu ja väsinud, pää täis meeleheitlikke, kibedaid mõtteid.

Ah need suured, need suured inimesed! Tal oli häbi, tal oli valus nende pärast. Tal oli tundmus, et ka temagi nende saladust teades sellest osa on võtnud. Tal oli tundmus, et ta kõigest sellest isale ja emale peaks rääkima, kõik ülestunnistama, nende pääle kaebama — ja siis nende eest andeks paluma — kas või põlvedel paluma!

Ah need suured, need suured inimesed! Kuidas nad räägivad ja kuidas nad on! Nii salameelikud, nii kavalad on nende mõtted. Aga kõvasti nad naeravad, kõvasti pilkavad kõike, mis lapselikult-õrn, mis iseenesele elab. Sest nad nae-

ravad tema ja ta laste üle. Ja nad ütlevad: „Suur tüdruk sa oled — ja nukkudega mängid! Aeg mehele minna — ja nukkudega mängid!" Ei nemad saa aru ta armastusest, ei tunne ise seda, ei tea iialgi! Kõik on neile nii toores, nii lihtne kui lage heinamaa, kui mustav turbasoo.

Oh, miks peaks nad teda ometi kiusama, miks haavama — iga oma sõna, iga oma teoga! Mustaks muutuvad toome helbed, kui nad neile pilgu heidavad, ja lilled kaotavad lõhna, kui nad nendest mööda lähevad.

Ta purskas korraga nutma, valusalt ja kibedalt. Ja pisarad jooksid üle ta palete — alla musta mulda.

Ah nutta ainult jääb temale, nutta — maailma ja elu ja kõige ilusa ning õrna pärast, mis elus on ja mida inimesed ei näe, ei tunne ning tunda ei taha!

Nutus kerkis ja vajus ta rind. Ja mida kaugemale ta läks, seda enam ununesid Marie ja Kusta kodus. Rinda täitis üleüldine lein elu pärast, valu kõigist haavadest ja ülekohtust, mis maa pääl sünnib. Ning selle kõrval tärkas tundmus elu suurusest, rõõm olemisest, tärkas igavene igatsus.

Pisarad kustusid ta silmis. Ah, kui nüüd ainult minna ja minna — ühelpool rukkinurm ja teisal ristikhein — ning kahe välja vahel keerleb põllupeenar taeva kaugusse! Ta läheb ja läheb — ainult nurmed ja taevas, taevas ning nurmed!

Aga taevas oli lõpmata sinine, ning selles sinises meres ujusid lumivalged kerged pilved kui pleekivad kangad. Ja üle pilvede voolas alla päikese valgus, nirises pilvede pragudest nagu kuldne vihma valing. Ja pehme maapind, karvane ning kore, võttis seda vihma vastu, imes endasse, sünnitamisvalus tuksuv, hõõguvas janus hingeldav, loomise õnnetundmuses värisev ja õhkav. Maa sügelevat ja pakitsevat koort läbi murdes paiskasid lehekesed ja nupukesed omi päid üles. Niiskes ja kuumas hämaruses roomasid muruheinte niidid, kord maa alla kadudes, ema rinda imedes, kord lehepungasid päikese poole visates. All soojuses auraval mullal märgade hallituse rakukeste vahel käisid pisikesed putukad, helepunased nagu vereva sammeti tombud. Iga lehekese, iga lible all istus keegi, vaatas salakavalalt välja, näitas keelt ja sarvi ning ümistas oma laulu. Igal kõrrekesel kiikus mõni metslane, õõtsudes ja kaasitades. Varsi mööda roomasid imelikud olevused, aegamööda omi pikki kisadega koivi asetades, helvetel rippudes ja kõikudes, suud ammuli pääs, silmad pärani — nagu arust ära.

Õhk oli nagu mesi ja maa nagu magav laps lämmataval suviööl: ta nägi und ja sonis läbi une, hingas sumedat õhku ja aeles õrnade sõrmekestega kätki nööride kallal.

Nurmed lõppesid. Leeni läks küngaste rajakestel, mis siira-viira põõsaste vahel keerlesid ja mille esimesi tallajaid keegi ei tea: nagu oleksid

taevaalused linnud nad välja valinud ning sääsed samblasse sõtkunud.

Ta läks ja tundis ülevoolavat rõõmu kõigest, mida nägi ja kuulis: jalgade ümber krabisevast kanarpikust ja tee ääres puuoksal istuvast punasest oravast, kes kogu jumala maailmale palgesse sülitas, valgest kasetohust ja omast elust. Ta unustas, kust tuli ja kuhu läks. Ta tahtis ainult minna, ilma ainsama mõtteta pääs, ainsama tundmusega rinnas: tahaks midagi, ja ei tea mis: on rõõmus ja kurb, ja ei tea miks.

Ah, kui nüüd keegi vastu tuleks — ükskõik kes — ta naeraks sellega ja nutaks rõõmu pärast! Ja nad jookseksid üksteise järel pärimäge plaginal orgu. Oo, õhk vinguks kõrvade ümber ja kase oksad lööksid palgesse! Ja lilled vilguksid mööda kui helmede pael!

Ja korraga pistis ta jooksma. Ah, kuidas süda peksis ja hing rinnus rabeles! Maa vajus jalgade all ja õhu lained võtsid ta vastu. Aga ta jooksis ikka kiiremini ja kiiremini, otsekui oleks teda keegi tuhandeil tiivul taga kihutanud, või oleks muld ta jalgade all punaselt hõõgunud. Ah, ikka edasi läbi vinguvate õhu virnade, edasi kinniste silmadega avanevva tühjusse!

All puude vahel istus ta mättale. Veri huugas mühisevana lainena pääs ja rinnus langesid hiigla-vasarad. Ta vaatas tuksuvate silmadega üles ja katsus midagi mõtelda. Kuid pää oli hämaralt tühi ja vaikne. Kõrgel vilkus

taeva sina ning valged pilved nagu lumised mägede harjad.

Ta hakkas edasi minema. Korraga vilksatas põõsaste vahel midagi läikivat. See oli kuivav oja, mis nagu madu küngaste ja mäeselgade vahel hiilga-saarepuu ja emaleppade looka paindunud jändrikkude tüvede all vingerdades roomas. Äraõõnestatud kallaste ja mustade kivide all kumardades lookles ta mägestikust alla, hüpeldes ja põlvili käies, ähvardades ning meelitades. Sääl, kus tee kitsas ja läbisaamine raske, võis ta varjuna viisakaks ja painduvaks muutuda; aga kus ta sügavate võrengute kohal pikali heitis, sääl oli ta salameelikult tige, umbusklik ja kõrk. Kärestikkudes naeris ta edevalt, neitsilikult puhas ja läbipaistev; aga võrengutes kaapis ta ööde hämarikus kaldaid sisse ja uputas põõsaid ning puid. Nii läks ta põldude ja metsade vahel, kuni ikka suuremaks ja suuremaks saades kord lapsepõlve vallatused täiesti unustas ja iseteadlikult ning tõsiselt kesk laiu niitusid rahulikult merede poole rändas, palgel vanaduse must mure ilme ning aegade tumedus.

Rohutirtsude parved hüplesid niidu kohal. Kalda võsade ümber saalisid esimesed suve kiilid. Nende sinised metalltiivad läikisid klaasises vees vastu, kui nad oja kohal põrisedes keerlesid.

Leenile oli see kõik vana, igavesti tuntud, nii kaugele kui ta mälestus ulatas. Seda oja oli ta alati armastanud, nii varasel kevadel, kui hilis-

sügisel koltumise päivil. Ta oli nagu isegi jagu sest ilusast maastikust, kus iga rohukõrs teda mõistis, iga angervaks pääkesega ta poole kumardas.

Mõttes läks ta kalda puude vahel, kus päike latvades kadus ja ilmus. Rada laienes, ja läbi võimsalt ülesvisatud kühmas saarepuu oksade punetas savine mägi. Säälsamas oli ojas kõige sügavam võreng, must ja mäda. Teisel kaldal muutus ta ilgeks rabaks, kus kõrkjas kasvu ajas ning tigud kalmuste lehil läikisid.

Haua kõrgel kaldal istus karjapoiss Vidrik, õngevibu peos, ja vaatas üksisilmi korki, mis kiirgaval veepinnal vähe värises.

„Vidrik!"

Vaevalt pööris see pää ta poole ja põrutas siis vihase häälega:

„No ole nüüd sinagi vait! Hakkas viimaks võtma, aga sina hirmutasid ta jällegi ära!"

Ja ta sülitas äritatult vette. Koer, kes ta kõrval istus, kumardas kähku pää alla, kui vee sulpset kuulis, ja nägi ainult, kuis sülg vees laiali läks.

Kurvastatult ja väsinult istus Leeni Vidriku kõrvale ja hakkas ka korgi pääle vaatama.

Vidrik oli imelik poiss. Ta kuivetanud hallis näos, millest pool-kinni pigistatud mõttetarga silmad rahulikult vaatasid; ta õhukestes, kuivades huultes, mille ümber nagu pilkav naeratus oleks värisenud ja mida ometi polnud; ta kohmakas,

raskes kõnnakus ja kinnises, rahulikus kõnes, kus nagu iga sõna oleks hoitud, — kõiges selles oli midagi vanamehelikku. Kui ta naeris, siis oli see nii, nagu oleks ta öelnud: „Vaata, ma naeran, aga ma naeran maailma rumaluse üle!" Ja kui ta vaikis, siis oli see nii, nagu oleks ta kõige maailma asjade üle juurelnud, täis sügavat rahu kõige kohta, mis ümber sünnib või sündimata jääb.

Ta oli kakenud ja kõhn, nii nälginud, kui oleks ta nädalate kaupa metsapadrikus istunud, puult koort närinud ja taeva poole vahtinud. Aga ta ei pannud seda tähelegi. Talle oli ka see ükskõik, et ta igal suvel ise peremehe juures, aga vahel suve jooksul koguni kahes talus karja hoidis. Sest harilikult läks ta ikka tülli, ja nad ajasid ta lihtsalt minema.

Need tülid aga ei tulnud sellest, et ta halvemini ametit pidas kui teised karjused, või oleks ta leidnud, et süüa vähe saab. Ei, need läbirääkimised tulid mõtete pärast, mis sel poisil pääs keerlesid. M õ t e t e pärast! Kas need lollid aru ei taha saada, et ka temal mõtted pääs võivad olla? Aga need rumalad ei teadnud, mis tegid: nad ajasid ta harilikult ikka ära, kui selgus, et karjapoiss palju targem oli kui peremees ise. Ta tahtis seda neile selgeks teha, aga mis mõistavad niisugused ogarad maailmast! Korra oli ta koguni kirikumõisas karjuseks. No säält tõstsid nad ta juba nädala pärast välja. Sest sel poorasel olid isegi pühakirja kohta omad arvamised!

Kuid kas nad arvasid talle sellega, et ta minema saatsid, midagi ära teha? Mitte midagi ei saanud nad teha! Tema läks, täis eneseteadvust ja kurbust maailma üle, kes ei tea, mis teeb. Ta võttis ühe kaenla alla pastlapaari, teise alla koti, karvane koer Eku käis ta kondis — ja nii ta läks. Aga kotis oli kannikas kiviköva leiba ja kolm raamatut. Kahes nendest kõneldi taevalaotusest, aurumasinast, aegadest ja kuningatest. Kolmas oli käega kirjutatud — sinisele paberile, ja seda polnud veel ükski võõras iialeski näinud. Sääl oli koguni verega kirjutatud lehekülgi — rusked tähed täis kohutavat saladust. Sääl olid katked Seitsmendast Moosese Raamatust, rahaaukude nõiasõnad, aasta õnnetumad päevad. Ta oli punaseid nõiariste täis kui saladuslik surnuaed.

Tema tahtis karjuseks jääda. Selles oli midagi toredat: istud lõpmatu taeva all ja voolid kadakapuust pütte. Tema armastas kalu püüda. Selles oli midagi iseäralikku: vaatled korki ja mõtled: missugune kala nüüd küll võtma peaks: suur või väike, ahvenas või särg; võib olla aga, et ükski ei võta. Ja kui siis tunned, kuis ta juba ussi pureb, siis on, nagu siputaks maailmline saladus su jõhvi otsas.

Ta istus küüras, keha kõhnadele kätele toetades, paljad mustad jalad nagu puu juured välja sirutatud. Ja tema kõrval istus koer. See oli juba vana. Ta silmakulmud ja habe olid valged, ja ta külgedelt oli aeg ning eluvõitlused karvad

võtnud. Sääl võis ta küljeluid lugeda ja näha, kuis ta süda tuksus. Ta oli surmani kõhn ja sügavalt tõsine. Kui ta istus, siis rippus ta pää teravate õlgade vahel, huuled ripakile, suunurkades kibedad jooned.

Leeni vaatas korgi pääle. Aga tal oli igav ainult seda näha, mis ei liikunud ja milles midagi iseäralikku polnud. Kuid koera ja Vidriku silmad olid sinna nagu naelutatud. Iga korgi vähema kui värina juures värisesid ka nende õlgade vahel rippuvad pääd. Hinge pidades puurisid nad siis silmad korki, süda täis ootuse värinat, otsekui oleks nende eluõnn kaalul olnud. Ühteviisi mõistsid nad mõlemad iga kalmuste kahinat või vesivirvete mängu.

Kesk pingul ootust läks kork korraga vee alla.

Koer hüppas üles, ainuke pilk sähvas ta silmist Vidriku palgesse, ja siis kostis ta kurgust tume urin.

Vidrik tõmbas vabe vinna ja jõhv vihvatas veest välja. Kuid kala õnge otsas ei olnud.

„As'sa kurat!" hüüdis Vidrik, ja Eku istus maha, täis häbi, viha ja meeleheidet, karvutud kõrvad ripakile. „Tund aega käib ta siin ümber: ei võta, ei lähe ära ka!"

Kuid kui ta ussi pääle sülitada tahtis, et seda uuesti vette visata, nägi ta, et kala ikka tõesti oli võtnud, kuid ussi ühes konksuga ära tõmmanud. Nüüd alles süttis Vidriku viha põlema.

„As'sa hirmutis, as'sa peletis, as'sa nimetu metslane!"

Ta peatas, nagu oleks kalalt vastust või vabandust ootanud. Aga see ei vastanud sarnase teotamise pääle midagi. Ta sülitas ja algas uuesti, noomivalt ja aegamööda:

„Kellega arvad sa tegemist olevat? Kas pead mind lolliks, tolaks või muidu rumalaks? Või arvad sa, et maailm ainult sinu narrimiseks on, ainult nagu naljaasi?“

Aga kala ei vastanud ikkagi veel.

„Parem oleks võinud sa olemata olla! Parem oleks sa kärnkonnaks või kaaniks sündinud! Kurat sinu ja su suguvõsa sisse!“

Ta pani uue konksu õnge otsa, aegamööda ja vanamehelikult nohisedes. Ja sääl juures rääkis ta juba vaiksemalt, nagu inimene, kes oma hingerahu jälle tagasi saanud, täis teadvust, et kui teda petetud on, siis petja sellest ometi kasu pole saanud:

„Ma tahaksin teada, kuhu sa lähed — konks kõhus! Ära lõped sa, nagu raibe sa kärvad! Tükid pääd pidi mutta ja sured sääl! Sa arvad, et mind narrida said? No—o, on ju mõned enne sindki seda katsunud. Aga . . .“

Ta sülitas põlgavalt vette.

Leeni vaatas pärani silmil ta otsa.

Iialgi polnud ta teda täiesti näinud, võõras oli ta kõigile olnud. Ta kartis seda imelikku tõsist poissi, kelle karvase pää ümber vanaduse saladus oli laotunud. Ta kartis ta vihast vaadet aukulangenud silmist ja ta naeru, mil nahk silmade juures kipra kiskus.

Ah, kui üksik, kui vaene oli see Vidrik! Keegi ei hoolinud temast, keegi ei teadnud, kust ta tulnud ja kuhu ta läheb. Räbalad olid ta ruskel ihul, kõhnad sõrmed kõverad kui teoorjade käed ja nälginud lõualuul sinised varjud.

Ta oli vihane ja trotsiv kõige kohta. Ta oli nii, nagu oleks elu talle ainult narrimäng, nagu poleks enam midagi uskuda, midagi loota.

Ta sidus konksu kinni, rebis suure vihmaussi pooleks, pistis ühe poole konksu otsa, sülitas selle pääle ja lausus siis õnge vette visates ähvardaval toonil, otsekui oleks tal leegionidega läbikäimist olnud:

„Saame näha!“

Ja siis vaatasid nad mõlemad — karjapoiss ja koer — üksisilmi kiikuva korgi pääle. Ja jälle seisis endine vaikus oja kohal, täis kesklõunase päikese valgust ja uimastavat angervaksade lõhna, mis niitudelt pilvena tõusis. Ees mustas võrengu sügavus, selle taga sinised savi-virnad, mille vahelt allikate nired alla venisid, ning puude hele-roheliste latvade keskel taeva serval punased mäed.

Leeni vaatas pilukile pigistatud laugude vahelt Vidriku ja Eku nälginud kogusid, mis nagu põlenud kännud kaldal istusid, karvased ja luitunud.

Ja korraga oli tal neist mõlemast kahju, nii lõpmatu hale meel. Ah, kui keegi Vidrikuga ometi hästi ümber käiks, kui keegi teda meelitaks, temaga naeraks ja temaga nutaks!

Ja ta ütles äkki endalegi ootamatult poolsosinal, pääd poisi poole kumardades:

„Vidrik, mis sa nüüd ikka siin oja kaldal istud?“

„No kuhu ma siis ometi minema peaksin?“ küsis see äritatult, jämeda häälega.

Ta ei käänanud päädki ta poole! Niisugune unine! Ja jälle oli minut lämmatavat vaikust.

„Vidrik . . . kas sa tahad . . . ma toon sulle võileiba? . . .“

Ah, seda ütles ta lämbuva, väriseva häälega, nagu armu paludes ütles ta seda!

„Võileiba?“ Nüüd pööris ta ometi ümber ja vaatas pool-küsivalt Leeni otsa. Ja ta pää järele käänis ka koera nina, ühesugune ilme mõlema paletel. „No miks ma siis võileiba ei peaks tahtma!“

Leeni hüppas üles, ja korraga täitis teda sarnane ootamatu rõõmutuju, et ta heledalt kui lauldes lastekeeli hüüdis:

„Piópile pisiin! Pimipina pitúpilen pivárspiti.“

Aga kui Vidrik talle arusaamatult otsa jäi vahtima, siis hüüdis ta, ise juba jooksul:

„Ole siin! Mina tulen varsti.“

Ta jooksis rada mööda, mis küngaste vahel keerles, üles, kuni juba talu õlgsed harjad puude vahelt paistsid. Viljad väljadel olid hele-rohelised, libled värisesid lainetena. Päikese lõõsa all auras muld raugetavat niiskust, mis maa lähedal nagu õrn valge suitsuvina tardus. Kogu taevaalune

oli täis seda rõõska udu, ja raskelt rändas temas päike, silmad hõõguvast kuumusest veripunased.

Endiselt oli talu vaikne. Õde Marie toetas aia värava vastu, silmad väsinult pool-kinni, kolm kullerkuppu juustes.

„No kust siis sina jooksed?“ küsis ta väsinult ja osavõtmatult.

„Mina . . . ah, mina olin sääl all niidul . . . tead, kus see suur Kalevipoja kivi on . . .“

Ah, ei, ei, ta pidi valetama! Keegi oleks nagu käskinud seda.

„Tead, sääl on nii lõpmatu palju kullerkuppe ja pääsusilmi . . .“

„Ja—ah?“

Marie unised silmalaud värisesid, närbinud kullerkupud kumardasid üle ta otsaesise alla.

Hämaras, jahedas aidas lõhnas hallitus ja kopitus. Ülevalt laeritvadelt tulid hämblikuvõrgud alla tühjadesse salvedesse. Palkide vahelt paistis päikese valgus sisse. Kiirte puntras tantsis kuldne tolm.

Leeni aga ei pannud enam midagi tähele. Ta tõusis kikivarvule üles ja võttis laudilt laia leiva nagu sõjakilbi maha. Vinske tainas rullus pika noa ümber. Ta lõikas tugeva lahmaku leiba ja palkide vahelt langevas valguse joones määris siis sellele värisevate kätega hiiglakorra võid pääle.

Talu muru oli endiselt tühi. Päike käis punetavate silmadega taevas.

Ah, et nüüd nii minna saaks, et keegi ei

näeks! Aga mis sest, kui näevad? Las vaatavad, las teavad, et ta selle leiva Vidrikule viib! Kuid siiski, ei, ei . . . Sest selles on midagi toredat, et kõik seekord teisiti on kui harilikult, et saladuse vari iga ta sammu üle laotub.

Ta lippas tare akendest mööda, jooksis läbi poole aia ja peatas lõõtsutades puude padrikus.

Toome helvetes, kesk päikese heledat lõõska, puhkasid ta lapsed. Ah, need väetikesed nägid hirmust, hirmust und, sonisid viirastusist ja visklesid higiste käekestega. Nad nägid und, et nende ema neist osavõtmatult mööda läks, ainult ühe pilgu nendele heitis, pää täis teisi mõtteid, süda muud muret täis. Nad nägid und, et ta mööda minnes omi juukseid silus, üksikud kiud alla otsaesisele raputas ja siis nelgililde nende lokkide vahele pistis.

Aga ei, ärgu ta lapsed mõelgu, et ema nad unustanud on. Ainult aega pole temal nüüd. Kas nad ometi aru ei saa, et Vidrik nii nälginud on, oi, kui nälginud? Ja kas nad aru ei saa, et ta nii lõpmata hää ja lõpmata üksik on?

Küll tuleb ema kord tagasi, silub nende juukseid, paitab nende palgeid ja laulab laulu kuningapoegadest!

Säält, kust kahe murtud aiaposti vahelt koera tee käis, läks ka Leeni nurmedele. Ja endiselt käis tee väljade vahel, mille kohal põuaauru valged viirud tukkusid. Ja päike kõndis ta selja taga, vaatas palavail silmil üle ta õla võileiba,

kuni või sulama hakkas ning tilkadena põllule langes.

Leeni läks aga ikka kiiremini ja kiiremini, ärevusest ja ootusest värisedes. Tal oli lõpmata hää meel, et Vidrik ometi talt võileiba tahtis. Tal oli koguni tundmus, nagu oleks Vidrik seda temalt palunud: „Leeni, tead, mul on nii nälg, nii lõpmatu nälg!“ Ja nagu oleks ta siis hooletult lausunud: „No ma võin ju sulle midagi tuua. Teistelt aga ei saaks sa suutäitki mitte . . .“

Juba vilkus oja tüdruku ees.

Vidrik istus endiselt kaldal. Ta sõimas Eku kõige sügavamal kaastundmisel ahvenat-kuradit, kes ta õnge jõhvi läbi oli närinud ja nüüd endise visadusega teda kiusas, täis saatanlikku tigedust ja pöörast kavalust. Vidrik nägi selgesti, kuis ta vagla ümber käänles, sabaga korki alt üles lõi, — ja kui ta naerda oleks võinud, siis oleks veest ta põrgulikku irvitust kuulda olnud.

Ainult minutiks vilksatas Vidriku silmanurkades häämeele helk, kui ta võileiba nägi. Ta võttis leiva, murdis sellest osa koerale, sülitas korra vette ja hakkas siis ahnelt sööma.

Leeni istus ta kõrvale ja vahtis üksisilmi ta suu pääle. Ah, kuidas ta sõi! Nagu poleks ta eluilmaski midagi pääle aganase leiva ja vesise kartuli näinud! Või nagu poleks kolm päeva enam söögiiva ta suhu saanud!

Tüdruk vaatas. Ta pale õhetas ja kõrvad põlesid. Vaeneke Vidrik, vaenekene! Ainult

nagu vari on ta, murelik ja üksik, mõtleb ja unistab. Ah, miks on nad nii kaugel üksteisest olnud! Kui nad kõik omad mõtted, mured ja lootused üksteisele rääagiksid! Ja tema ärgu arvaku, et ka Leeni elus ei kannata, et temalgi leina pole. Ei, ka temast ei saa keegi aru, keegi ei mõista ta nutvat ja igatsevad südant.

Ah, kuis süda tuksus, nagu oleks ta rinnust tahtnud hüpata! Ta hõõguv pää käis ümber kui uimastavast mürgist, mis ta mustavast ojast oli hinganud.

Aah . . . Nüüd pani ta väriseva käe tasakesi Vidriku katkenud kuue ümber ja toetas pää pehmelt ta õlale. Ah, nüüd peab õige vait olema, muidu lõhkeb süda, muidu lõhkeb rind!

Tumenevate silmade ees lapid taevast, musta vett ja punast mäge, rinnus valu, häbi ja ahastus, nii toetas ta poisikese najale, ootusest värisev.

Ah, nüüd tuleb midagi suurt ja toredat, nii nagu kõik muinasjutud, mis kohutavad ja kaasakiskuvad, saladuslikud ning kiirgavad on! Ta tuleb nii, nagu luiged kevadel tulevad, või nagu toomepuu üle öö õitsema lööb.

Sinised vesikiilid keerlesid oja kohal ja roheline konn istus vesiroosi lehel ning vaatas pilukile silmil päikese poole.

Aga Vidrik ei pannud sedagi tähele. Ta näris ning neelatas edasi, otsaesisel sügavad kortsud. Ta silmad uuristasid sinise savi märgade kihtide

vahel, roomasid säält üles ning kangutasid kivistunud konnakarpe seina küljest lahti.

Ja siis pani ta uue liivikese konksu otsa ja heitis selle jällegi vette, rahulikult ja külmavereliselt.

Leeni käed vajusid jõuetult rüppe.

Aah, kuidas pää valutas! Rind oli nagu tuld täis ja silmad ei näinud enam midagi.

Ta kattis palge kätega, ja tähelepanemata hakkasid pisarad ta sõrmede vahelt jooksma, esiti tasa ja siis ikka kõvemini ja kõvemini. Ja korraga täitis kogu ta olevust meeleheitlik põletav nutt.

Vidrik pööris pää ta poole.

„No mis sina siis? . .“

Leeni langes rinnuli maha, pisarad jooksid ojana üle ta palete, ja ta hoigas kaeblikult:

„Vidrik . . . sa ei . . . armasta mind!“

Kuid selsamal silmapilgul hüüdis Vidrik:

„St! Võtab!“

Vibu paindus looka ja veest vilksatas suur ahven päikese käes sätendava soomusega kaldale. Vidrik haaris ta lõpustest kinni ja lõi ta vastu kallast, nii et maa tümises. Koer aga hüppas kala ümber indiaanlaste sõjatantsu, hallis habemes häämeele pisarad.

„As'sa kurat!“ hüüdis Vidrik täis võidurõõmu. „Keda sa arvasid narrivat? Sa arvasid enese kõige targema kogu maailmas olevat — sina! Pooli asjugi ei tea sa! Leeni, vaata kui vihane ta veel on!“

Leeni aga ei näinud enam midagi. Ta sil-

mad olid pisaraist pimedad. Aegamööda läks ta rada pidi kodu poole, aegamööda, nagu oleks korraga vanaks saanud, nagu oleks elurõõm igavesti ta südamest kadunud.

Jällegi vilja väljad ja jällegi talu õunaaia hele-rohelised ladvad sinises taevas. Ja nurmed painutasid omi päid tuulekese ees ning pehmed lained käisid hilju üle põldude.

Ja uuesti oli ta aias. Maa oli varisenud toomehelvetest lumivalge. Õied katsid nukkude riideid ja juukselokke.

Ja nukud nägid und:

Kellukesed helisevad õhus. Ah, kuningapojad sõidavad! Nad kihutavad lossimäele üles, mantlid õlgadel kui kotkaste tiivad. Muusikamehed käivad nende ees, pääd paljad, ruugetel juustel rukkilillede pärjad. Ja kandlid hoigavad kesk hobuseraudade tule valingut armastuse hümne.

Ja nüüd pahvatavad väravad pärani ning kuningapojad tulevad sisse. Nende pääst võetud kübarate punased suled jooksevad maad mööda. Ja nüüd küsib üks neist põlvili langedes:

„Ja teie olete need äranõiutud kuningatütred? . ."

Ja need vastavad häbelikul sosinal:

„Meie . . ."

Aga — ah, miks nad äkki seljad pööravad, paletel pilkav naeratus?

„Preilid, vaadake ometi peegli!"

All lossi teel käib tuli hobuseraudade all

ja kandlid hoigavad uusi armastuse hümne helistades.

Aah! Päike on nad ruskeiks põletanud nagu Mooramaa mehed!

Leeni langes nukkude ette põlvili.

Väike tuulekene libistas toome ladvul, ja viimsed õied pudenesid. Viimsed, — ja nüüd polnud neist enam ühtegi üleval. Puud mustasid tume-roheliselt. Aga all oli maa valge nagu vaiksel talve õhtul. Ja sel valgel vaibal põlvitas väikene tüdruk, närbinud nelgilill juustes, ja ta rind värises valus, nagu väriseb ohvri süda, mis kusagil taevarannal altaril põleb ja mida jumalad vastu pole võtnud.

1907.

Aleksander Tassa
kaane- ja siseilustused.